

*Bolu'da Halk Kültürü ve Koroğlu
Uluslararası Sempozyumu*

Bolu/1997

Sempozyum Düzenleme Tarihi

11-12 Ekim 1997

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. A. Ali KARACA

Prof. Dr. Yaşar AKBİYİK

Salih Zeki KUTUCUOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin SARI

Dr. Hayati YAVUZER

Dizgi

Şube Müdürü Emine KOCAÇALIKOĞLU

Uzman Selami ÖZSOY

Bilgisayar İşletmeni Meral ÖZDEMİR

Mizanpaj

Banu GÜNAY

İlhami TEKİN

Baskı

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Basımevi

Nail TAN

Kültür Bakanlığı

HAGEM Genel Müdürü

HALKBİLİMCİ VE MÜZİKOLOG MAHMUT RAGİP GAZİMİHAL'IN BOLU HALK OYUNLARIYLA İLGİLİ ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk Halk Oyunları, Halk Müziği ve Çalgıları konularındaki araştırmalarıyla tanınmış merhum Mahmut Ragıp Gazimihal (1900-1961), ölümünden kısa süre önce, Türk Halk Oyunları konusunda ülkemizde en önemli eser sayılan "Türk Halk Oyunları Kataloğu" adlı çalışmasını tamamlamıştı. 15 kalın okul defterine yazılmış olan bu çalışma, 1969 yılından Milli Folklor Enstitüsü'nce (günümüzde HAGEM) veresinden satın alınarak folklor arşivine konmuştur (Arşiv Belge No: NE. 69.001-1/15). Bu defterler tarafımdan Türk Folklor Araştırmaları Dergisine 1976-1977 yıllarında folklor kamuoyuna tanıtılmıştır¹. Bu yayım üzerine başta rahmetli İhsan Hınçer olmak üzere pek çok folklorist bu defterlerin yayımlanmasını önermişlerdir. Prof. Dr. Metin And'ın olumlu görüşü ve belirlediği ilkeler çerçevesinde söz konusu defterlerin tarafımdan baskıya hazırlanması istenmiştir. İlk beş defteri içeren 1. cilt, 1991 yılında Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi'nce (HAGEM) 1991 yılında yayımlanmıştır². Büyük ilgi gören bu çalışmanın II. ve III. ciltleri HAGEM Daire Başkanlarından Ahmet Çakır'la birlikte tamamlanmış ve yayımlanmak üzere HAGEM'e teslim edilmiştir. I. Cildin sonundaki notalar içinde iki Köroğlu oyunu notası da bulunmaktadır.

Türk Halk Oyunları Kataloğu'nda 1930-1960 yılları arasında sözlü ve yazılı kaynaklardan derlenmiş, Bolu Halk Oyunlarıyla ilgili bilgiler de yer almaktadır. Şunu peşinen belirtmeliyim ki, bugün Bolu Halk Oyunları konusunda daha çok bilgiye sahibiz. Bu sempozyum dolayısıyla katalogdaki Bolu Halk Oyunlarıyla ilgili bilgileri bir araya getirerek kısa değerlendirmesini yapmakta yarar gördük.

Ansiklopedik sözlük biçiminde hazırlanan katalogda Bolu Halk Oyunlarıyla ilgili şu bilgilere rastlamaktayız:

Bursa'nın Oyun Türküleri Maddesinde "Bursa'nın Ufak Tefek Taşları Türküsü"nin sözlerinden sonra:

"Meşeli oyunu, sözlerinde 'Bursa'nın ufak tefek taşları" geçmekle beraber, yetkili kimselerden dinlediğime göre Mudurnu-Göynük havalisine özgü bir oyun havasıdır. Bundan dolayı türkünün daha çok o havaya ait bir türkü olduğu rivayet edilmektedir. Bununla beraber, bazı halk türkülerimizin yurdun çeşitli yerlerinde söylendiği sık sık görülmektedir. Bu bakımdan 'Bursa'nın Ufak Tefek Taşları' türküsünü Bursa'nın türküsü saymak hiç de yanlış değildir."³

Gazimihal'in görüşünü açıklığa kavuşturmak üzere Bolu İl Yıllığı'ndaki Mudurnu Meşelisiyle söz konusu Bursa'da söylenen çeşitlemesinin sözlerini yan yana veriyoruz:

Bursa'nın Ufak Tefek Taşları

Meşeli, meşeli, dağlar meşeli
Dibinde halı döşeli
Kül oldum aşka düşeli
 Al beni esmer güzelim
 Yârimle kol kola gezelim
Bursa'nın ufak tefek taşları
Hilâl olmuş o yârimin kaşları
Bir omuzdan bir omuza saçları
 Nakarat
Hamamın üçtür kurnası
Üçünde üç kız yunası
Üç kızın biri benim olası
 Nakarat

Mudurnu Meşelisi

Meşeli, meşeli, dağlar meşeli
Dibinde halı döşeli
Kül oldum ben bu aşka düşeli
 Olmalı, yâr güzel olmalı
 Her güzel dengini bulmalı
Fincanı buzdan yaparlar
Gefini kızdan yaparlar
Alına elmas takarlar
 Nakarat
Hamamın üçtür kurnası
Üçünde üç kız yunası
Üç kızın üçü de benim olası
 Nakarat

Sözlerindeki değişiklik türkü çeşitlemelerinde olağan bir durumdur. Beypazarı Meşelisi'nde sözler biraz da farklılaşmıştır. (Bakınız Yaşar Şener: Tarihte ve Bugün Beypazarı, Yücel Ofset, Ank. 1997, s.122).

Davul-Zurna Oyunu Maddesinde:

Yayımlanmış ilk beş defteri içeren I. Cildin 145. sayfasında Bolulu davulcuların oyunlarına ilişkin bir fotoğrafa yer verilmiş, böylece Bolulu davulcuların bu konudaki maharetlerine değinilmiştir. Ancak, madde içinde Kastamonulu davulculardan söz edildiği halde Bolulu davulculardan ve Bindirme, Ceng-i Harbi, Peşrah, Selâmlık, Zenne Havası gibi oyunlardan hiç bahsedilmemiştir.

El Oyunu Maddesinde:

"Bolu'nun Mudurnu ilçesinin Yazıcı köyünde oynanan bu oyun gayet suskun, sessiz geçer.

Kaval ve def eşliğinde oynanan tek kişilik bir oyun olup kadın da, erkek de oynayabilir"⁴.

Gerede Havası Maddesinde:

"Bolu'nun Gerede ilçesinde Gerede Havası dedikleri ezginin eşliğinde yürütülen oyunun figürleri çeşitlidir. Başta Çiftetelli gelir. Bir de Mâhur Zeybek vardır. Yalnız erkeklerce iki kişi tarafından oynanır. Çalgıda keman, ud, kanun gibi sazlar bugün yer alıyorlar. Eskiden daha köylü işi çalgılarla iç ülke (İç Anadolu) folklorunun oralarda gün görmüş olduğunda şüphe yoktur. Radyo ve gramofonun etkisiyle merkez fasıllarına heves duyulmuştur. Yerli oyunları da aynı etkiyle bağdaşmaya yüz tutmuştur"⁵.

Gerede Zeybeği Maddesinde:

"Gerede'nin nispeten aslına uygun kalabilmiş gibi görünen oyunudur. Meşhur Gerede sohbet âlemlerinde delikanlılarca yürütülen Sürtme, Köroğlu gibi kaşıklı oyunlardan biri de işte bu Gerede Zeybeği'dir. Sözlerinin başlangıcını hatırlatalım:

Zeybekleri Eğr (i) Ova'da bastılar
Cepkenini çam dalına astılar
Üç kardeşi bir arada kestiler"⁶.

Göçmenlik ve Oyunlar Maddesinde:

"Göçmen oyunlarına gelince, bunları Adapazarı, Düzce, Yalova, Eskişehir ve Konya'da oynanan oyunlar arasında görmek mümkün oluyor"⁷.

Bu cümleyle merhum Gazimihal, Bolu'nun özellikle Düzce ilçesinde Karadeniz, Çerkes, Abaza, Çeçen göçmenlerinin oyunlarına işaret ediyor. Bolu'da tatar göçmenlerin oyunlarının da o dönemde yaşadığını söyleyebiliriz.

Köroğlu oyunu maddesinde:

"Bolu ilinde genellikle Köroğlu oyunu vardır. Mesalâ Çıkınlar köyünde iki veya daha çok erkek tarafından davul-zurna veya bağlamayla yürütülür.

Köroğlu oyunu, karşılıklı halde ikili veya daha fazla kollarla kılıç, pala, kalkan, piştov gibi silâhlarla oynanır. Kimi zaman da silâhsız olarak davulla (tek veya çift davul) bir kavga döğüş oyunu halinde yürütülür"(8. defter).

Bu maddede Köroğlu oyununun başta İç Anadolu olmak üzere Ege, Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin bir çok ilinde oynandığı da belirtilmiştir.

Meşeli Oyunu Maddesinde:

"Bu oyuna 'Meşeli Kaşık Zeybeği' diyen köyler de vardır. Bolu'nun Göynük ilçesinin

Bolu'da Halk Kültürü ve Köroğlu Uluslararası Sempozyumu

Bulanık köyü gibi üç-beş yerinde Meşeli ile Zeybek iki ayrı oyun çeşidi hâlinde gün görmektedir: 1. Meşeli, 2. Zeybek.

Adı geçen köyde herhangi bir sazın (çalgının) eşliğinde düğünler de oynanmaktadır. Karşılıklı iki sıra hâlinde çift çift yürütürler. 2,4,6,8 veya daha çok oyuncu oyuna kalkmış olabilir. Her oyuncu hem kendi eşini hem de diğer oyuncuları göz ucuyla gözetleyip hareketlerde uyum ve uzlaşmanın bozulmamasına dikkat eder.

Ortalama konuşmayla Mudurnu'dan denilebilecek olan Meşeli oyunu, aynı zamanda sözlüdür. Sözlerini (türküsünü) oyun dışındaki seyirciler söyler:

Meşeli Kaşık Zeybeği

Meşeli, dağlar meşeli
İçinde halı döşeği
Dağları çemen döşeli
Olmalı, yar güzel olmalı
Bir yiğit dengini bulmalı
Bizim yaylalar otlı olur
Südü, kaymağı tatlı olur
Bizde güzel gıymetli olur
Nakarat

(Bu oyun havasının, 8. defterin 297. sayfasında notası da bulunmaktadır.)

Mudurnu Meşeli oyunu, yerlisince kadın-erkek ayrı ayrı kendi meclislerinde oynanır. Kaşıklarla yürütülür. Bağlama ve darbuka oyunu destekler" (8. defter).

Görüldüğü üzere Mudurnu Meşelisi'nin günümüzdeki sözleriyle Gazimihal'in verdiği sözler arasında büyük fark görülmektedir.

Oyunun Düğünlerdeki Yeri Maddesinde:

Türkiye genelinde düğünlerde oyunun yerini belirtirken şu cümleyi yazmıştır: "Düğünlerde Köroğlu oyunu sık sık oynanır" (9. Defter).

Sarhoş Zeybek Maddesinde:

"Bilecik ve Söğüt üzerinden Bolu'nun kuzeydoğu mntikasına kadar kaşıklarla zeybek oynamak çığırı köylere kadar yaygın ve kıdemli (eski, köklü) görünüştedir" (9. defter).

Sepetçioğlu Maddesinde:

"Sepetçioğlu; Çankırı, Çorum, Sinop, Bolu, Kırşehir gibi Kastamonu'yla sınırı bulunan veya yakın illerin nice yerlerinde de yürütülmüş olmakla beraber, oyunun esas şeklinin Kastamonu'da kaldığı kabul ediliyor" (10. defter).

Seymen Oyunu Maddesinde:

"Bolu yöresinin yarı idman işi (jimnastiğe benzer) oyunlarından biri Seymen Oyunu'dur. Zeybek tarzı giyimle erkekler tarafından topluca yürütülür" (10. defter).

Yerli Zeybek Maddesinde:

"Bolu'nun Mudurnu ilçesinde özellikle kaval veya davul-zurnayla 12 kadar erkek tarafından Meşeli Oyunu oynanır. Fakat, bu zeybeğe ikişer ikişer 30-40 erkek kalkıyorlar ki Yerli Zeybek dedikleri işte bu harekettir. Oyunla beraber türküsü de söylenir ki, tartım daima bilinen aksak ölçüdedir" (14. defter).

Zeybek Maddesinde:

"Bilecik Gölpazarı-Söğüt'ten Bolu ve daha ötelerinin köylülüklerine kadar zeybek oyunlarında çoğu zaman tahta kaşıklar da kullanılır. Bolu'da "Zebek" vardır. Kezâ Göynük'te öteden beri millî kıyafetlerle oynanan zeybek vardır. Bolu'da çalgı grubuna "Mehter" dedikleri gibi hâlâ "Nöbet" adlı bir hava da vardır" (14. defter).

Sonuç

Mahmut Ragıp Gazimihal'in "Türk Halk Oyunları Kataloğu"nda birçok ilimize göre Bolu halk oyunları konusunda yeterli bilgi bulunmamaktadır. İki Köroğlu, bir de Meşeli oyunu notasının yanında; bildirimize aldığımız maddelerde Davul-Zurna Oyunu, El Oyunu, Çiftetelli, Mâhur Zeybek, Gerede Zeybeği, Köroğlu, Meşeli Kaşık Zeybeği, Sepetçioğlu, Seymen Oyunu, Sürtme (Sürütme, Sürtmen), Yerli Zeybek gibi Bolu'da oynandığı belirtilen halk oyunları hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Ördök, Karaköy Sekmesi, Cezayir, Göynük Zeybeği, Göynük Meşelisi, Havuzun Başına Vermasin Eller (Kadın Karşılması), Al Yemeni, Mudurnu Zeybeği, Evlerim Evlerim Yüksek Evlerim, Omuz Halayı, Heyyamola, Tasavesa, Va ha hey, Gelin, Esnaf Oyunu, Karatavuk Horonu, Davul Zurna oyunlarından Peşrah (Paşşah), Selâmlık, Bindirme, Cengi Harbi ve Zenne Havası'ndan ise hiç söz edilmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, 1960 yılına kadar Bolu Halk Oyunları konusunda yeterli araştırma ve yayımların yapılmamış olmasının rolü büyüktür. Çünkü, merhum Gazimihal, kataloğuna aldığı bilgilerin çoğunu kitap, dergi ve gazetelerden derlemiştir. Memnuniyetle söyleyebilirim ki bugün Bolu halk oyunları konusunda daha geniş bilgiye sahibiz. Yine de Bolu Halk oyunlarının yayılış ve eski oynanış biçimleriyle ilgili olarak verdiği sınırlı bilgiler dolayısıyla Mahmut Ragıp Gazimihal'e şükran borçluyuz. Bu vesileyle kendisini saygıyla anıyoruz.

DİPNOTLAR

- ¹ Türk Halk Oyunları Hakkında Önemli Bir Kaynak: TFA, S.327, Ekim 1976, s.330, Ocak 1977 ve s.331, Şubat 1977
- ² Gazimihal, Mahmut Ragıp: "Türk Halk Oyunları Kataloğu, C.1, Repramat, Ankara 1992, 292 s. "Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları: 161"
- ³ Gazimihal: a.g.e., s.104
- ⁴ Gazimihal: a.g.e., s.184
- ⁵ Gazimihal: a.g.e., s. 224-225
- ⁶ Gazimihal: a.g.e., s. 225
- ⁷ Gazimihal: a.g.e., s. 231